

Szemfény-vesztők és kép-mutogatók

Kunt Anna
Vincze Kata Zsófia

Az Ördögi Tücsök

Vakon a könyvek között

KUNT ANNA

Absztrakt: Jelen tanulmány íróját Jorge Luis Borges elágazó, szertetükröződő, önmagába visszatérő örök másaiból a világtalan könyvtáros alakja „vakította el” a legjobban. Az írás igyekszik továbbreflektálni azt a „kép-mutatást”, ahogyan Borges láttatja vakságát, könyvekhez való szoros viszonyát, továbbá azt, ahogyan az irodalom eszközkészletével Umberto Eco mitikus szintre emeli Borges figuráját. A munka a szimbólumforgató, mesélő, mitizáló Borges mint könyvtáros alakjának megformálása során nem tartja illegitim eszköznek, egy, a mesélést nem kizáró módon történő közelítés által bemutatni a könyvtár eredendően vizuális világában egy vizualitással nem bíró lény uralmát. Így lát napvilágot az „ördögi tücsök”. Mindazonáltal a tanulmány szerzője nem csupán mesemondásra vállalkozik. Borges önvallomásain, élettörténetén, idézetein keresztül mutatja fel a „világtalanságot mint világteremtő képességet”.

Kulcsszavak: Borges, vakság, könyvtár, ördög, tücsök

Jelen tanulmány íróját Jorge Luis Borges (1899–1986) – a 20. századi világ-irodalom kiemelkedő argentin szerzőjének – elágazó, szertetükröződő, önmagába visszatérő örök másaiból a világtalan könyvtáros alakja „vakította el” a legjobban. Az írás igyekszik továbbgondolni azt a „kép-mutatást”, ahogyan Borges láttatja vakságát, könyvekhez való szoros viszonyát, továbbá azt, ahogyan Umberto Eco az irodalom eszközeivel mitikus szintre emeli Borges figuráját.

„Az alapvető feltétele minden jó és helyes beszédnek, hogy a szónok elméje világosan lássa az igazságot abban a kérdésben, amelyről szólni akar” (Platón 1994: 108). Az igazság biztos látásának és láttatásának hiányában – az igazságot sokkal inkább egy bizonytalan fenoménként értelmezve – a tanulmány Borges alakjának megteremtése kapcsán a mesélés eszközához folyamodik. Teszi ezt egyrészt a *Néprajzi Látóhatár* című folyóirat *Mese, mítosz, élettörténet* című lapszámának tematikája iránti szimpátiából, másrészt Umberto Eco iránti hódolatból, aki azt vallja, hogy „az ember természeténél fogva mesélő állat” (1988: 589). Harmadrészt pedig Borges iránti tiszteletből, aki agnoszticizmusa okán saját bevallása szerint „egy tágasabb, varázslatosabb, rejtélyesebb világban él” (vö. Shenker 1971). Vagyis jelen írás a szimbólumforgató, mesélő, mitizáló Borges a könyvtáros alakjának megformálása során nem tartja illegitim eszköznek, egy, a mesélést

nem kizáró módon történő közelítés által bemutatni a könyvtár eredendően vizuális világában, egy vizualitással nem bíró lény uralmát. Mindazonáltal a munka nem csupán mesemondásra vállalkozik. Borges önvallomásain, élettörténetén, idézetein keresztül mutatja fel a „világtalanságot mint világteremtő képességet” (Kunt 2008: 120).

„Körben mozdulatlan táncát járja az Ördög.”
(Borges 2009b 154)

Nicolaus Cusanus a 15. századi német teológus az Isten (*Theos*) szó eredetét a görög *theoreo* „látok”, „szemlélek” igére vezeti vissza (Cusanus 2008: 16). Ennek fényében a látás Isten elsődleges attribútumaként manifesztálódik. Isten maga a szem, aki lát. Mivel önmaga képére teremtette az embert, önmagához hasonlatosan, a látás egyben az ember elsődleges jellemzőjeként is tételeződik. Az emberi érzékelésben kétségkívül a látásé a főszerep (Gregory – Gombrich 1982: 11). Az ember a külvilágról szerzett információk 90%-át vizuális úton érzékeli (Illyés 2000: 153).¹ Descartes a látást a legnemesebb és leginkább komprehenzív érzékként emlegeti (vö. Descartes 1998: 60–65). Egészen az antikvitástól kezdve a következő fontossági sorrendben különítik el az öt érzékszervet: látás, hallás, szaglás, ízlelés, tapintás.² Míg a – Hegel által „elméleti érzékként” definiált –³ látáson kívül a többi érzék sorrendje finoman változik az egyes európai filozófusoknál, a látás mindvégig megtartja prioritását (Jütte 2005: 63).⁴

Amennyiben elfogadjuk, hogy a látás és Isten – és Istenhez való hasonlatossága révén a látás és ember – fogalmi összetartozóak, hogy a látás tulajdonképpen Isten megnevezésének, definíciójának alapköve, akkor miképpen értelmezhető a vakság? Isten ellenpólusa az Ördög. Cusanus etimológiájának – csupán

¹ Antropológiai kutatások szerint ez a szám leginkább az ún. európai modellt tükrözi, hiszen az érzékszervi prioritás kultúránként és területenként eltérő lehet – pl. ázsiaiak: „fül-emberek”, afrikaiak: „bőr-emberek”, melanézek: „nyelv-emberek”, indiánok: „orr-emberek” stb. (vö. Classen 1998: 67).

² Egyes kultúrák nem csupán öt érzékszervet különítenek el, pl. az ókori Egyiptomban a gondolat mint hatodik érzék tételeződött.

³ Az öt alapérezék: visus, auditus, gustus, tactus, olfactus között vannak olyanok, amelyek nem a közvetlen fizikai kontaktus révén látnak el minket információkkal. Ha tapintunk, ízlelünk vagy szagolunk valamit, a tapintott tárggyal, az ízelt étellel vagy az illatanyagot hordozó molekulákkal materiális kapcsolatba lépünk, s ezáltal érzékeljük milyenségüket. Ellenben, ha valamit látunk, az nem közvetlenül érinti a szemünket, ha valamit hallunk, nem a fülünk „tapintja le”. Ezért ezek nem fizikális, hanem elméleti érzékek (vö. Hegel 1974: 20).

⁴ Bár ellenpéldaként említhetnénk például Gadamer *Über das Hören* című írását, melyben – mint ahogy maga is fogalmaz – a látás világtörténeti elsődlegességével szemben kényszerül állást foglalni, s a hallás fontosságát hangsúlyozza, de itt nem annyira *per definitionem* érzékszervi, hanem sokkal inkább hermeneutikai szinten, a megértést (nyelvi) célozva emeli ki a hallás jelentőségét (vö. Gadamer 2000: 25).

logikai-elméleti – folytatásaképpen, amennyiben Istent látása teszi Istenné, az Ördögnek ezzel ellentétesen látásától megfosztottnak kell lennie.

Az Ördög vakságában manifesztálódik. Így Borges egyrészt vaksága révén ölti fel magát a diabolikus regisztert. Másrészt teljes megvakulása előtt kilenc évig (1937–1945) könyvtárosként dolgozik a Buenos Airesi Városi Könyvtárban. Hamvas Béla, aki – akárcsak Borges – maga is dolgozott könyvtárosként, azt írja:

„minden könyvtárosnak erős és mély kapcsolata van az alvilággal [...] nagyon mély rokonság van minden könyvember és az ördög között [...] A könyvesség az élet ellen elkövetett bűn [...] Az élet elől a betűkbe rejtőző, azt betűvel uralni akaró ember a diabolikus filiszter, és kiteljesedése a könyvtáros” (Hamvas 1987: 16–17).

A sötét, poros könyvtár Alvilágként mutatkozik meg, s az Alvilág élén az Ördög mint könyvtáros áll.

Am akárcsak Lucifer, aki kezdetben arkangyalként foglalt helyet Isten oldalán a Mennyek országában, Borges sem volt mindig vak, s nem mindig volt könyvtáros. Látó volt, a fény világában élt, s fokozatosan vált új birodalmává a sötétség. Így egyszerre hordoz magában az Istenből és az Ördögiből, ő az utazó, aki alászállása okán a totalitást foglalja magában. Egyfajta köztes személyként is meghatározható, aki a könyvtárba, az Alvilágba belépő olvasni vágyók leszállását segíti és kalauzolja (vö. Végh 1999: 49). Utat mutat.

Míg Isten neve a látni szóból eredeztethető, Lucifer neve a latin *lux, lucis* (fény) és *fero* (hozni) összetételből származik, vagyis Lucifer a „fény-hozó” (vö. Magyar Katolikus Lexikon). Isten maga a látás, Lucifer pedig az, aki lehetővé teszi a látást a fény elhozatala által. Az ördög nem lát, hanem láttat. Borges, aki egykor látott, immár láttat. Vaksága és könyvtárosi mivolta tükrében megtalálható benne a mitizálható diabolikus komponens. De nem félelmetes ördögi filiszterrel van dolgunk, inkább egy sokatmondóan ciripelő, ördögi tücsökkel. A tücsök megjelölés nem önkényes választás eredménye – két eredetmítosz hagyományát követi és szövi egységé.

Az egyik hagyományt a Hamvas Béla által igen nagyra tartott könyvtáros, író, tudós Robert Burton teremti meg *A melankólia anatómiája* című könyvében,⁵ melyben Platon *Phaidrosz*-át alapul véve formálja meg a könyvtárosok eredetmítoszát, tücsökként jelölve meg őket.

„A könyvtárosok azoknak a lényeknek az utódaik, akik régen éltek, még mielőtt a Múzsák megszülettek. S amikor a Múzsák elkezdtek énekelni, olyan önkívületbe estek, hogy csak hallgattak, hallgattak, és megfélelkeztek evésről, ivásról, ételről, itálról. Zeusz e lényeket tücsökké változtatta, és egyedül nekik engedte meg, hogy a

⁵ Borges számára sem ismeretlen Burton. *Bábeli könyvtár* című elbeszélését *A melankólia anatómiájából* kölcsönzött idézettel kezdi.

táplálékért ne verejtékezzenek, hanem egész életüket gyönyörködve, élvezve, olvasgatva, szemlélődve, csöndesen éljék le” (vö. Hamvas 1987: 13–14).

A görögök mítoszvilágában a tücsök eredetére vonatkozóan egy másik elbeszélést találunk, Tithónius legendáját, melyben egy, a történetünk szempontjából igen jelentős mitikus fenomén, a halhatatlanság jelenik meg. Tithónius a hajnal istennő, Auróra halandó férje volt, aki számára felesége örök életet kért Jupitertől. A főisten ugyan megadta az ifjú számára a halhatatlanságot, de minthogy az istennő elfelejtett az örök élet mellé örök fiatalságot kérni, Tithónius egyre csak öregedett, egyre csak töpörödött, de képtelen volt meghalni – végül tücsök lett belőle (Hamilton 1992: 361).

A két történet a tücsök központi alakjától eltekintve külön szálakon fut. Hamvas és Burton a tücsökhöz könyvtárost rendelnek, a görögök halhatatlanságot. A kapcsot maga Borges teremti meg, aki a halhatatlanság motívumát áttemeli a könyvtárra, átjárhatóvá téve ezáltal a könyvtáros-tücsök-halhatatlanság hármasságot. A *Bábeli könyvtár* című elbeszélésében ezt írja: „a Könyvtár *ab aeterno* létezik” (Borges 2005: 14–15) – vagyis a kezdetektől fogva. Nem sokkal később pedig így folytatja:

„Azt gyanítom, hogy az emberi faj kihalóban van, és a Könyvtár fennmarad: kivilágítva, magányosan, végtelenül, tökéletes mozdulatlanságban, értékes köteteivel, haszontalanul, ronthatatlanul, titkosan” (Borges 2005: 21).

Így a könyvtár nem csupán *ab aeterno*, a kezdetektől fogva létezik, hanem *in aeternum* is, tehát az örökkévalóságig. Halhatatlan – akárcsak a tücsök maga, aki mindennek fényében olyasfajta totalitást foglal magában, amely már-már isteni attribútumokkal vetekszik. Többet súrol azonban a szent szféra határainál. Egyszerre gyúrja komplexitássá a szent és a profán tartományokat, a kezdetet és a véget, a poklot és a mennyet, az ördögöt, az istenit és az emberit.

„Van egy tükör, mely utoljára látott engem.”
(Borges 2009b 82)

Borges vaksága saját bevallása szerint „nem drámai eset”. Nem hirtelen bal eset következtében történt, hanem „lassú, több mint fél évszázados bealkonyulás következtében, mely 1899 óta apránként haladt előre” (Borges 2009a 266). Nem csak a folyamat „apró lépteit” miatt nem éri váratlanul ez a változás, hanem mert családi örökséget visz tovább. Látóként már gyermekkorában szembesül apja és nagyanja vakságával is (Borges 2009a 265).

Betegségének előrehaladtával témái sem bújhatnak ki formálódó új világának új horizontjai alól. „Éjszaka van. Nincs senki más. A versben kell, hogy sivár

világom megteremtsem” (Borges 2009b 171). Számos novellájába és versébe például *Határok, Töredék egy apokrif evangéliumból, Ima, A vak, Vak ember, Könyveim, The thing I am, Titkosítás, On his blindness, Az ajándékok verse* stb. szövi bele a vakság motívumát. Hol humoros letargiával: „mikor rájött, hogy vakság vár rá, felordított – a sztoikus önmérsékletet még nem találták fel” (*Az alkotó*), hol önvigasztalón: „hajtogatom, hogy minden dolognak csak hiú felszíne van számomra vesze” (*Vak ember*), hol a megváltozott lét lényegi változatlan teljességére mutatva rá: „halandó szemének éjszakájában, amelyben mind mélyebbre jutott, szerelem és veszély is várt rá” (*Az alkotó*). Mégis „legszemléletesebben” egy 1977-es Buenos Airesben tartott előadásában *A vakság* (La Ceguera) címmel vall róla.⁶ Ekkor az egyik szemére már teljesen vak, a másikkal még néhány színt meg tud különböztetni.

Itt úgy nyilatkozik világtalanságáról mint adományról. Egyetért James Joyce-szal, aki „bátran kimondta, hogy mindabból, ami vele történt, azt hiszi az a legkevésbé fontos, hogy megvakult” (Borges 2009a 279). Azt vallja, hogy a „művész munkájához a vakság nem végzetes sorscsapás: eszköz is lehet” (Borges 2009a 281). Valamely képesség elvesztése segítheti a jobb koncentrációt, a könnyebb alkotást, bizonyos hiány más szempontból előnyként tűnhet fel.

„Swiftet és Kantot az impotencia mélabús eszköze segítette művei szerencsés megalkotásában. Abdériai Démokritosz kitépte szemeit, hogy a külső világ ne terelhesse el a figyelmét, Origenész kasztrálta magát” (Borges 2009a 280).

Bizonyára Borges sem válhatott volna vaksága nélkül „Borgesszé”.

Azon túl, hogy családi élettörténetbe ágyazza vakságát, történelmi és irodalmi kánonba illeszti és mitizálja azt. Többek között olyan vak irodalmi világklasszisok megfestésével kövezi ki útját, mint Homérosz, Tamirisz, Milton (s rajta keresztül a megvakított Sámson alakja), James Joyce, s utolsó, visszafogott színiként önmaga.

Ahogy fentebb említésre került, szeme világának elvesztését nem sorscsapásként, nem fogyatékosásként éli meg, hanem mint az ember sokféle életmódja közül az egyiket. A szemeire boruló homályban termékenységet „lát”. Egy olyan kapuként fogja föl vakságát, melyen belépve régi világát ugyan maga mögött kell hagynia, de ezzel egy időben egy másik, felfedezésre váró új, teljes világ potenciálja nyílik meg előtte. Előadásában tételesen felsorolja, mi mindent köszönhet megvakulásának: tőle kapja a látható világ helyére lépő angolszász, majd skandináv nyelv hallható világát, a középkori irodalmat, sok-sok sor és költemény

⁶ Az eredeti spanyol előadás megtekinthető itt: <http://www.youtube.com/watch?v=6f1qryPPVFI>, 1977. augusztus 3-án hangzott el Buenos Airesben a Teatro Coliseo-ban. Magyarul *Az ősi kastély* című válogatott Borges esszékötetben olvasható.

gyönyörűségét, azt az élvezetet, hogy megírhatta *A bomály dicsérete* című könyvét. Továbbá „a vakokat mindenki szeretettel veszi körül, az emberek mindig jóindulattal viselkednek a vak iránt” (vö. Borges 2009a 273, 282). *Ima* című versében így fogalmaz: „Örültség volna azt kérnem, hogy ne fedje sötétség a szememet, ezernyi emberről tudok, aki lát, mégsem mondható különösebben boldognak, becsületesnek, vagy bölcsnek.” Mert „bármi is történjen velünk, azt úgy kell felfogni, hogy valamely cél érdekében történik. S ha erre képesek vagyunk, megmenekülünk” (Borges 2009a 282). A vakság számára egyszerre szolgáltatja az írás eszközt és célját.

„Borges delíriuma el sem képzelhető az általa kezelt könyvtár nélkül.”
(Eco 2004: 182)

„Az ember különböző szerszámai között kétségkívül a könyv a legbámulatraméltóbb [...] A könyv az emlékezet és a képzelet meghosszabbítása.” (*A könyv*) Borges könyvszeretete már gyermekkorától kezdve ismeretes. Mikor apját, aki pszichológiát tanított, esténként „anyaggyűjtésre” elkíserte a könyvtárba, áhítattal nézte a könyveket, de félnék gyerek lévén, semmit nem mert kikérni, így a szabadpolcos enciklopédiákat olvasgatta élvezettel, taláalomra felütve. „Emlékszem, milyen gyönyörűségben volt részem, mikor egy este elolvastam három szócikket a dr-tól: a druidákat, a drúzokat és Drydent kaptam jutalmul” (Borges 2009a 267). Bibliofilája vakságának előrehaladtával sem csökken.

„Még mindig azt játszom, hogy nem vagyok vak, továbbra is vásárolok könyveket, könyvekkel rakom tele a lakásomat. Valaki nemrég nekem ajándékozta a *Brockhaus Enciklopédie* 1966-os kiadását. Éreztem a könyv jelenlétét a lakásban, mint valami gyönyörűséget. Ott volt a huszonvalahány gót betűs kötet, amit nem tudok elolvasni, térképekkel és metszetekkel, amiket nem látok, és mégis, a könyv ott volt. Éreztem a könyv baráti vonzását. Úgy gondoltam, hogy a könyv az emberi boldogság egyik lehetősége” (Borges 2009a 68–69).

Nem csak az emlékezet és képzelet bámulatra méltó meghosszabbító eszközeiként és a boldogság kimeríthetetlen kútjaiként tekint a könyvekre, hanem mint szorosan hozzátartozó testrészekre, melyek bár nem tudnak létezéséről, ugyanúgy hozzá tartoznak, mint arca, szemei vagy halántéka (vö. *Könyveim*).

Vaksága ellenére a könyveknek jelenléte és jelentése, fontos jelentősége van Borges életében. Milyen ideálisabb munkahely létezhet egy ilyen típusú ember számára, mint a könyvtár – gondolhatnánk. Borges 1937-ben a Buenos Airesi Városi Könyvtárban kezd dolgozni – de nem szerelemből, hanem kényszermegoldásként –, mert apja fokozatosan romló betegsége miatt állandó kereset után kell néznie (Williamson 2004: 230). Itt végzett munkáját „kilenc év tartós boldogtalanság”-ként emlegeti. Felesleges szolgál feladatnak érzi a katalógizálást,

látszattevékenységek sorát kell végeznie, lehetőleg úgy, hogy állandóan dolgozó ember látszatát keltse. Ezért úgy dönt, hogy munkaidejének első órájába sűríti kötelességeit, s a maradék időben írni fog. Ez alatt a kilenc tartósan boldogtalan év alatt születnek meg nagyrészt azok a novellák, melyek világhírnevet hoznak számára (Asato 2008). Míg előadásában (1977) már az ördög nosztalgiája szól belőle az elveszett égi világ után, „mindig is könyvtárfélének képzeltem el a paradicsomot” (Borges 2009a 267), híres *Bábeli könyvtár* (1941) című elbeszélésben az még sokkal inkább egy rémálomhoz hasonlóan jelenik meg, őrijítő, felemesztő Pokolként.

1955-ben – ugyanabban az évben, mikor orvosa közli vele, hogy a szürkehályog-komplikációk és a sikertelen műtétek következtében vaksága olyan gyorsan előrehaladt, hogy képtelen lesz többé hagyományosan írni és olvasni – kinevezik Argentína legjelentősebb könyvtárának az élére (Pereyra 1994: 62). Eddigi könyvtárosi tapasztalatai ellenére boldogan fogadja a kinevezést. „Életemben sok érdemtelenül kapott elismeréssel jutalmaztak már, de valamennyi közül az szerezte a legnagyobb örömet, hogy megtettek a Nemzeti Könyvtár igazgatójának” (Borges 2009a 266). Egyesek szerint Borges 18 éves igazgatói léte szerencsétlen eredményekkel járt mind a Nemzeti Könyvtár, mind az argentin könyvtárak életében általában (Asato 2008). Mikor nem utazott, vagy nem külföldön tartott előadásokat, irodáját főleg versírási és fordítási célokra használta, alkalmazottait gyakran írnoiként dolgoztatta (vö. Woodall 1996: 181–95; Williamson 2004: 385), igazgatói poszttal járó tevékenységeit pedig nagyrészt helyettese, José Edmundo Clemente, látta el (Asato 2008). Ennek ellenére, vezetősége alatt a Nemzeti Könyvtár mindvégig kiemelt figyelmet élvezett a sajtóban. Ez egyrészt formálódó világhírnevének, másrészt közismert antifasiszta, antirasszista, antiperonista⁷ elkötelezettségének volt köszönhető (Pereyra 1994: 69–75). Mindennek fényében, elsősorban szimbolikus vezetőként töltött be fontos szerepet a könyvtár élén.

Szimbolikus pozícióját tovább erősíti Borges, mitikus „homályt” von maga köré, rámutatva, hogy a vak könyvtáros alakjának elsőre meghökkentő, de nem feloldhatatlan paradoxonja több mint unikális eset az Argentin Nemzeti Könyvtár életében – inkább egyfajta rejtélyes tradícióként rajzolódik ki. Közvetlenül Borges előtt Paul-François Groussac író, történész volt a könyvtár direktora (1885–1929), kinek szeme világa fokozatosan romlott, majd teljesen megvakult, de posztját haláláig ellátta. Az őt megelőző vezetők sorában pedig találunk egy harmadik vakká lett igazgatót is, az író, zornaliszta, politikus José Mármolt (1858–1871) (vö. *Galéria de Directores*; Borges 2009a 268). A szemeknek szánt könyvek intézetének élén álló három vak igazgató sorsának egybefonódásáról

⁷ Juan Domingo Perón, a háromszoros argentin elnök, politikus, katonatiszt eszméit ellenző.

Borges sejtelmesen így vall: „Íme a hármasszám, ami mindent lezár. A kettő csupán egybeesés, a három megerősítés. Háromszoros megerősítés, isteni vagy teológiai megerősítés” (Borges 2009a 268). A Borges által is mitizált, teologizált, poros, sötét térben dolgozó diabolikus filiszterek azonban a tudás, a fény kapujában állnak. Saját vakságuk ellenére fény-hozók.

„Ekkor szerettem belé Borgesbe.”
(Eco 2004: 183)

„A meséléshez mindenekelőtt világot kell alkotni” – vallja Eco (1988: 592). Világot, vagyis teret, hogy elhelyezhessük benne a mesét és világot, vagyis fényt, hogy láthassuk azt. Borgest, aki világtalansága mellett is világokat teremt az írás által, Borgest, aki írja a világirodalmat, immár írott világirodalommal teszi Eco. Az író szereplővé válik. Eco *A rózsza nevében* kiemelt szerepet szán egy bizonyos burgosi Jorgénak, a rejtélyes vak könyvtárosnak, akinek neve és hivatása egyaránt árulkodik valódi másáról. Ecot megihletti Borges alakja, és sötét-miszticizmussal övezi Jorgét, az idős szerzetest. Ő az, aki vaksága ellenére a legjobban kiigazodik a homályos könyvtár labirintusában, aki az új könyvtárost, hildesheimi Malakiást bábként mozgatja a háttérből, s aki a rejtélyes gyilkosságok tulajdonképpeni megbízója.

Jorge, akit kora és fogyatékosága okán a legkevésbé potens résztvevőnek gondolnánk, a leginkább látó és az események szálait átlátni és mozgatni képes szereplővé lép elő. Vaksága mintegy homályt von köré, mely semlegesíti – egy ideig – a reá vetülő gyanú árnyékát.

Borges *Bábeli könyvtár* című elbeszélésében a Könyvtárat nem csak mint tudást szolgáltató mechanizmust, hanem mint a tudást megakadályozó, egyfajta örök, őrjítő, reménytelen keresésbe taszító útvesztőt tárja elénk. Eco hasonló ketőtséget mutat be a szerzetesek könyvtárában. A könyvtáros a „tudás birtokosa”, akinek hatalmában áll döntenie arról, mely könyveket adja ki, s ezáltal, mely kapukat nyitja meg a keresők számára, s arról is, mely könyveket rejti, vagy zárja el végleg a kíváncsiskodók elől. A „könyvek-könyve”, a *Bábeli könyvtárban* önmagában egyesít minden létező tudást, magában foglal minden más könyvet – de lázas kutatása közben az emberek képesek egymást, s önmagukat is a halálba taszítani. A halálhozó titkos könyv Econál a Jorge által rejtegetett *Komédia*, mely a legenda szerint Arisztotelész *Poetikájának* második, hiányzó kötete. Jorge szélsőséges keresztény nézeteket vall, a *Komédiát* istentelen könyvnek tartja, mert aki nevet és komédiázik, az nem veszi komolyan a világot, s aki nem veszi komolyan a világot, az nem veszi komolyan Istent sem – s aki nem veszi komolyan Istent, az nem veheti komolyan az Ördögöt sem.

A könyv azonban „illetéktelen” kezekbe kerül. Véletlenül rátalál az egyik szerzetes, kézről-kézre jár, de mindenkinek meg kell halnia, aki kapcsolatba kerül vele. Jorge szörnyű praktikája, hogy gyorsan ölő méreggel vonja be a lapok szélét, mely összetapasztja az oldalakat, az olvasónak pedig meg kell nyálnia az ujját, hogy lapozni tudjon. A tudás halált hoz. A „gyilkos könyv”, mely eredetileg a nevetést volt hivatva terjeszteni, végül öt ember halálát okozza. Jorge pedig, amint fény derül valódi kilétére és tetteire, felgyújtja a könyvtárat, mely a lángok martaléka lesz. Az ördögi könyvtáros felfedi a Könyvtár valódi arcát – immár kifelé is látható Pokollá teszi az addig láthatatlanul égő infernót.

Miért hasonlít Jorge alakja Borgesre? Eco azt válaszolja: „kellett nekem egy könyvtárt őrző vak ember (jó elbeszélői ötletnek tartottam), és könyvtár plusz vak ember semmiképp sem eredményezhet mást, mint Borgest” (Eco 1988: 595). A burgosi jelzőt illetően pedig így vall:

„nem emlékszem, vajon azért néztem-e utána, mi is történt Burgosban, mert ezt a nevet választottam, vagy azért választottam ezt a nevet, mert már korábban tudtam, hogy az idő tájt Burgosban állították elő a *pergamino de pano*-t, vagyis pergamen helyett a papirozt” (Eco 2004: 186).

Magának a könyvtárosnak a neve is utal az anyag származási helyére, amelylyel dolgozik. Közös eredete van a papírokkal, melyeket őriz, így bizonyos szempontból az őrző és az őrzött egylényegűek. Arra pedig, hogy miért ilyen gonosz alakká formálta Borgest, így felel: „Mit tudom én? Amikor Jorgét odatettem a könyvtárba, még nem tudtam, hogy ő a gyilkos” (Eco 1988: 595). Továbbá „aki mindenféle célzatos megfelelések felderítésével próbálkozik, általában csak az idejét vesztesíti” (Eco 2004: 186–87).

Célzatos megfelelésekkel így nem próbálkozunk tovább. Egy lehetséges teleo-mitikus olvasatot kínálunk, mely egy lehetséges perspektívából világítja meg Borges alakját az argentin író önvallomásain túl Hamvas, Burton, Platon, Cusanus és Eco gondolatainak segítségével. A megvilágítás természetesen árulkodik a tanulmány írójának látószögéről is, aki a fény jelentőségének tudatában, a homály termékeny mivoltát is szem előtt tartva hívja életre az „ördögi tücsök” alakját, örömmel hajolva meg Eco – már a bevezetőben idézett, de nyomatékossításra érdemesnek tartott – megállapítása előtt, miszerint „az ember mesélő állat”. Eco „gondolattenének” nevezi Borges ciripelését, s azt írja „az ő [Borges] közvetlenül énekelhető, fülbemászó, példamutató dallamai hallatán úgy érzi magát, mint aki egy isteni zongora-virtuóz játéka után a tilinkójába fúj” (Eco 2004: 201). A sípoló tilinkó és a virtuóz zongora-játék dallamai után a számítógép billentyűzetének leütései csupán ritmust adhatnak. De a ritmus rámutat arra a közös eredetre, melyből a tanulmány és annak tárgya táplálkozik, magában foglalja az

„Alvilág közös élményét”, ahol a könyvespolcok sorai között tücskök mutatják az utat.

Felhasznált irodalom

ASATO

2008 *Jorge Luis Borges: The Blind Librarian with Extraordinary Vision.*
<http://www2.hawaii.edu/~asaton/610Sample3D.pdf> (A letöltés dátuma: 2013. július 25.)

BORGES, Jorge Luis

2005 *Bábeli könyvtár. Válogatott prózaművek.* Budapest: Európa

2009a *Válogatott Művei IV. Az ősz kastély. Esszék.* Budapest: Európa

2009b *Válogatott Művei V. A homály dicsérete. Költemények.* Budapest: Európa

CLASSEN, Constance

1998 *The Color of Angels: Cosmology, Gender and the Aesthetic Imagination.* London: Routledge

CUSANUS, Nicolaus

2008 *De Deo abscondito: A rejtett Istenről.* Budapest: Kairosz Kiadó

DESCARTES, René

1998 Optics. In Nicholas Mirzoeff (ed.): *The Visual Culture Reader.* London: Routledge

ECO, Umberto

1988 Széljegyzetek a Rózsa nevéhez. In Umberto Eco: *A rózsza neve.* Budapest: Európa

2004 Borges, én és a hatásiszony. In Umberto Eco: *La Mancha és Babel Között: Irodalomról.* Budapest: Európa

GADAMER, Hans Georg

2000 A hallásról. *Vulgo* 2000/3 25–30.

GALÉRIA DE DIRECTORES

Letölthető a „Biblioteca Nacional Argentina” hivatalos honlapján.

<http://www.bn.gov.ar/galeria-de-directores> (A letöltés dátuma: 2013. július 16.)

GREGORY, Richard Langton – GOMBRICH, Ernst Hans Josef

1982 *Illúzió a természetben és művészetben.* Budapest: Gondolat

HAMILTON, Edith

1992 *Görög és római mitológia.* Budapest: Holnap Kiadó

HAMVAS Béla

1987 A melankólia anatómiája. In Hamvas Béla: *Szellem és egzisztencia.* Baranya Megyei Könyvtár: Pannónia Könyvek

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich

1974 *Estétika.* Budapest: Gondolat

ILLYÉS Sándor (szerk.)

2000 *Gyógypedagógiai alapismeretek.* Budapest: ELTE – BGGYFK

JÜTTE, Robert

2005 *A History of the Senses: from Antiquity to Cyberspace.* Cambridge: Polity

KUNT Zsuzsanna

2008 A világtalanság, mint világteremtő lehetőség. *Tudományperspektíva.* Budapest: ELTE – PPK

MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON

<http://lexikon.katolikus.hu/> (A letöltés dátuma: 2013. július 6.)

- PEREYRA, Rodríguez Ricardo
 1994 „La Biblioteca Nacional Argentina,” Posgrado thesis, posgrado de capacitación en Historia Política y Social, Instituto Torcuato Di Tella [Argentina]. *E-LIS*.
<http://eprints.rclis.org/archive/00010817/> (A letöltés dátuma: 2008. szeptember 27.)
- PLATÓN
 1994 Phaidrosz. In Steiger Kornél (szerk.): *A lakoma, Phaidrosz*. Budapest: Ikon Kiadó
- SHENKER, Israel
 1971 Borges, a Blind Writer With Insight. *The New York Times On the Web*. 1971 April, 6.
<http://www.nytimes.com/books/97/08/31/reviews/borges-insight.html> (A letöltés dátuma: 2013. július 25.)
- VÉGH József
 1999 Borges, a könyvtárban élő ember. *Könyv, könyvtár, könyvtáros* 9. évf. 1999/11.
- WILLIAMSON, Edwin
 2004 *Borges: A Life*. New York: Viking
- WOODALL, James
 1996 *Borges: A Life*. New York: Basic Books

Anna Kunt

THE DIABOLIC CRICKET
 BLINDLY AMONG THE BOOKS

The following study is blinded the most by the figure of the sightless librarian of Jorge Luis Borges's branching, multiply-reflected, circular and eternal portraits. It aims to forth-reflect the picture drawn by Borges himself of his blindness, his close relation towards books, furthermore the way Umberto Eco elevates Borges's image to a mythical level by the tools of literature. Pending the image-creation of 'the librarian Borges' – who filled his works with symbols, tales and myths – we do not consider as an illegitimate device the usage of tale-telling in order to present the reign of a visionless creature in the inherently visual world of the library. So comes alive the 'diabolic cricket'. Though, this paper does not only assume telling a tale. Through the confessions, the biography and the citations of Borges, it introduces blindness as a world-creating ability.

Keywords: Borges, blindness, library, devil, cricket